

Strand 4: Research and doctoral theses in progress

Tesi doctoral sobre ornamentació vegetal i arquitectures de l'oci del Modernisme a Barcelona

Fàtima López Pérez

La pretensió d'aquesta comunicació és oferir els resultats més rellevants de la tesi doctoral *Ornamentació vegetal i arquitectures de l'oci a la Barcelona del 1900* dirigida per la Dra. Teresa-M. Sala, llegida el novembre de 2012,¹ per a contribuir a l'estudi de l'Art Nouveau. El treball d'investigació va estar integrat dins del projecte de recerca *Los espacios del ocio en la Barcelona de 1900. Un proyecto de e-research en torno a los orígenes de la industria cultural*, liderat per la Dra. Teresa-M. Sala com a investigadora principal. El projecte es va acollir dins del GRACMON (Grup de Recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporanis) de la Universitat de Barcelona, consolidat per la Generalitat de Catalunya.²

La tesi doctoral tracta de forma específica els programes decoratius amb motius vegetals en tipologies arquitectòniques de caràcter públic destinades al lleure en la ciutat de Barcelona. Respecte al marc cronològic, el període de recerca és l'època del Modernisme que hem englobat amb el terme genèric del 1900. El punt de partida de l'estudi arquitectònic és l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 amb dues edificacions emblemàtiques: el *Cafè-restaurant* i l'*Hotel Internacional*. Aquests edificis realitzats per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner són dues tipologies representatives, construïdes intencionadament per al certamen, tot i que hem intentat

---

¹ Per a la seva realització es va concedir la Beca predoctoral FI Generalitat de Catalunya per a la formació i la contractació de personal investigador novell (2009-2012) gestionada pel AGAUR (Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca). Tesi doctoral llegida el 20 de novembre de 2012 amb la qualificació de *Cum Laude* i Menció de Doctora Europea. Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona. El treball de recerca ha obtingut el Premi de l'Institut d'Estudis Catalans d'Història de les Arts Josep Pijoan 2013.

² Projecte finançat pel Ministerio de Educación y Ciencia. Secretaría de Universidades e Investigación del VI Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica (I+D+I 2008-2011) HAR2008-04327/ARTE.

contextualitzar-los juntament amb altres edificis i establiments del panorama inicial de l'oci a la ciutat. El 1912 és la data que tanca l'anàlisi objecte d'estudi, amb l'*American Bar*, que és el darrer establiment on la presència de l'ornamentació vegetal modernista es fa patent alhora que se potencien noves influències americanes, a banda de les franceses que havien caracteritzat el període.

Ens varem centrar a la ciutat de Barcelona per diverses raons. En primer lloc, l'espai geogràfic era el nostre laboratori d'experiències, en aquest cas coincidint amb el projecte de recerca finançat. Una segona qüestió és que, a l'època, les arquitectures de l'oci conformaven un compendi representatiu dins de l'escenari urbà que s'anaven distribuint al mateix ritme que creixia la ciutat, qüestions relacionades amb el desenvolupament de la Barcelona modernista. I en darrer lloc, la proximitat amb l'objecte d'estudi ens va proporcionar un accés directe a les fonts documentals, alhora que facilitava el treball de camp de les arquitectures de l'oci que encara es conserven.

El fenomen de la proliferació de les arquitectures destinades a l'oci s'ha de situar amb la creació de noves tipologies dins del context històric i social de la Barcelona de la fi-de-segle. En termes generals, indiquem que els espais responen a la demanda per part de la burgesia, la nova classe social enriquida pel desenvolupament industrial, de disposar d'uns edificis i establiments necessaris per a les activitats del lleure. Aquesta circumstància propicia una profusió de noves arquitectures que estaven contínuament sotmeses a reformes decoratives, aspecte que responia al canvi de modes estètiques. Es tracta d'edificis ricament decorats en correspondència amb l'estatus social de la clientela.³ Tanmateix, no ens va semblar adequat només delimitar la recerca a les arquitectures de l'oci que es podrien definir per a un públic de nivell adquisitiu elevat, sinó que també es van incorporar, sempre que es va poder, les del lleure popular.

El mètode de treball que varem seguir està basat principalment en la identificació de motius vegetals a partir de la comparació entre el model natural i l'aplicació de

---

³ En relació a las arquitectures de l'oci a Barcelona i la burgesia, vegeu Fàtima LÓPEZ PÉREZ: "La creación de nuevos edificios y establecimientos del ocio para la burguesía de la Barcelona de 1900", a *Las artes y la arquitectura del poder. Actas del XIX CEHA Congreso Nacional de Historia del Arte*, Universitat Jaume I de Castelló, 5-8 de setembre de 2012, (publicació en premsa).

l'ornament.⁴ Els artífexs confeccionaven les seves creacions a partir dels mètodes ornamentals i l'estudi directe de la natura. Per aquest motiu, la recerca ve determinada pel caràcter interdisciplinari en produir-se la confluència entre programes decoratius i l'aplicació de la botànica a les arts decoratives.

La tesis doctoral estableix un marc comparatiu amb París,⁵ la capital cultural i artística europea per excel·lència en què Barcelona pretenia veure's reflectida. Es realitzà una recerca dels models decoratius de temàtica vegetal i les arquitectures de l'oci en comparació a Barcelona. Aquests aspectes van enriquir la recerca i varen oferir una visió de context més completa.

A continuació tractarem els tres nuclis que estructuraven el treball de recerca.

1. El món vegetal en l'oci

A l'escenari urbà de la Barcelona de finals del segle XIX i començaments del XX es van anar desenvolupant determinades celebracions relacionades amb les plantes i les flors: la Festa de l'arbre i les batalles de flors, a més d'altres festivitats efímeres. Amb la Festa de l'arbre celebrada per primera vegada el 30 d'abril de 1899, Barcelona esdevé pionera en relació a la resta de l'estat espanyol. Aquesta festivitat propulsava valors de caràcter pedagògic a partir de plantacions d'arbres per nens i ecològic amb una marcada preocupació pel correcte manteniment de la natura. Pel que fa a les batalles de flors consistien en un recorregut establert de carruatges decorats amb flors naturals a l'interior dels quals hi havia dones. Festivitat recurrent en d'altres ciutats de la

---

⁴ De fet, es tracta d'un mètode que ja vàrem iniciar al treball d'investigació *L'ornamentació vegetal de les farmàcies de Barcelona (1889-1914)* del DEA (Diploma d'Estudis Avançats) dins del marc del Doctorat en Història de l'Art. Els resultats més rellevants es van presentar en format de comunicació convidada a *The Art Nouveau Herbarium. Historical Lab 1 Art Nouveau & Ecology*, mNACTEC, Terrassa, 3 de juny de 2010, Réseau Art Nouveau Network, vegeu: Fàtima LÓPEZ PÉREZ: "L'ornamentació vegetal de les farmàcies modernistes de Barcelona", <http://www.artnouveau-net.eu/get_page.asp?jezik=CT&stran=61#Proceedings_Terrassa>. Consultat el 20-10-2010.

⁵ Amb tal finalitat, es va realitzar una estada de recerca dins del *Laboratoire de recherche en Histoire de l'Art Centre André Chastel. Université de Paris- Sorbonne (Paris IV)*. Es varen consultar els centres documentals més idonis per al tema d'estudi, especialment la *Bibliothèque de l'Union Centrale des Arts Décoratifs*.

Mediterrània, Barcelona també celebrarà de pròpies escollint espais tan emblemàtics de l'època com el Passeig de Gràcia o el Parc de la Ciutadella.

A la Barcelona modernista hi va haver un increment per l'afició de l'horticultura, d'acord amb l'ambient que generava el gust i la sensibilitat envers la botànica. Conseqüentment, aquest interès repercutirà en el desenvolupament de la indústria hortícola formada per especialistes horticultors, alhora que comencen a proliferar exposicions i concursos de plantes i flors a la ciutat. També un grup d'especialistes formaren la Societat Catalana d'Horticultura el 1890 que s'emmirallava en el precedent francès de la *Société Nationale d'Horticulture de France* de París, originària de l'any 1826. Aquest tipus d'entitats desenvoluparen exposicions i concursos de plantes i flors, que més enllà de l'exhibició botànica, també van difondre l'art floral, tot incentivant la creació i l'exposició d'obres artístiques de temàtica vegetal. En aquest tipus de mostres, el paper del vegetal no es limita a l'observació descriptiva de l'estudi botànic sinó que interpreta i projecta una aplicació artística, i és en aquest sentit en què radica la innovació. Les sales expositives es van convertir en autèntics jardins ornamentals, on els vegetals naturals van esdevenir materials fructífers que permetien la creació a l'artista, fonts d'inspiració a partir de l'estudi directe d'una natura selectiva i mostrada. No obstant, cal destacar que és des d'aquestes societats fonamentades en principis botànics des d'on es manifesta la fascinació per la creació i la difusió d'obres d'art amb motius vegetals. En aquest sentit, és important el certamen d'obres d'art de l'*Exposició de plantes i flors* del 1895 de la Societat Catalana d'Horticultura que va esdevenir tota una novetat. La mostra comptava amb artistes de renom, com són Ramon Casas, Alexandre de Riquer o Josep Pascó que formaven part del jurat i la creació del certamen d'obres d'art de temàtica floral. A més, la Societat Catalana d'Horticultura participarà en exposicions de Belles Arts organitzades per l'Ajuntament de Barcelona, aspecte que constata un interès de caire artístic envers les plantes i les flors. Les societats hortícoles són capdavanteres en les mostres de plantes naturals que després també trobarem en espais expositius de caire artístic a Barcelona, com ara la Sala Parés, el Fayans Català i el Cercle Artístic. En algun cas, com va ser la de l'Alexandre de Riquer celebrada l'any 1909 al Fayans Català, s'exposaven conjuntament plantes naturals i obres seves. És del

tot significatiu que en aquests espais destinats a l'art, l'artista va ser substituït per l'horticultor i les obres d'art per flors. Aquest fet ens demostra la consideració envers l'art floral. La inclusió de les plantes i les flors en espais dedicats a les manifestacions artístiques és un clar exponent que ens assenyala la importància que anava adquirint la flora a finals del segle XIX, per tal d'ésser exposades en paral·lel amb obres d'art. Semblants esdeveniments es produïen a París, on la *Société Nationale d'Horticulture de France* va crear una secció específica de *Beaux-arts* dins de la pròpia institució.

2. Formació dels artífexs a Barcelona i París

A Barcelona, l'Escola de Llotja era el principal centre de formació dels decoradors i artesans des del segle XVIII. El paper de les flors va comptar amb una gran importància ja des dels inicis del centre educatiu, tot incorporant l'assignatura de *Flors i Adorns*. A partir de llavors les classes amb flors van continuar vigents al llarg dels segles posteriors fins arribar a inicis del XX que van permetre la formació d'artistes ornamentals per al disseny de les arts aplicades i industrials.

És de gran interès remarcar el material docent utilitzat per al procediment artístic d'aplicació ornamental. En un començament, els professors i els alumnes van visitar els jardins botànics de la ciutat i més endavant es va efectuar la compra de flors naturals a horticultors. Aquests factors ens demostren que es produeix un rellevant interès per l'estudi directe de la flora. Un altre tipus de materials utilitzats eren els mètodes d'aplicació que anaven dirigits a artistes decoradors, ornamentistes o dissenyadors, escultors i arquitectes; els quals exposaven els continguts teòrics i alhora conformaven un repertori d'imatges que esdevenen eines de treball imprescindibles.⁶

---

⁶ Els estudis més rellevants efectuats al respecte són: Sílvia CARBONELL BASTÉ: "Entre herbaris i mostraris", a Centre de Documentació i Museu Tèxtil (coord.): *L'Herbari modernista* (catàleg d'exposició, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2006-2009), Terrassa, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2006, p. 25-31; Stuart DURANT, *La ornamentación. De la Revolución Industrial a nuestros días*, Madrid, Alianza Editorial, 1991; Hélène GUÉNÉ: "El papel del ornamento tanto en la arquitectura como en su decoración, de la época clásica a los inicios del modernismo", a *Gaudí. Arte y Diseño* (catàleg d'exposició, la Pedrera, 2002), Barcelona, Fundació Caixa Catalunya. Taller Editorial Mateu, 2002, p. 25-37; Hélène GUÉNÉ: "Le renouvellement du répertoire décoratif: grammaire et syntaxe", a *Perception of Art Nouveau. International symposium Art Nouveau & Ecology* (Brussel·les, 4-5 de desembre de 2010), Réseau Art Nouveau.

Des de mitjans del segle XIX fins a principis de la segona dècada del segle XX, podem afirmar que l'estudi de la planta adquireix cada vegada un protagonisme més gran. Es considera que la flora és la base de l'ornament i de tota composició artística i així les flors i les plantes esdevenen una font d'inspiració inesgotable. Aquesta concepció s'ha d'entendre dins del context en què el vegetal està arrelat a la importància que adquireix la natura a l'ornament del Modernisme. Les tendències dels models vegetals es diferencien en historicisme i estudi directe de la natura. Pel que fa a l'historicisme, es va atorgar un grau de rellevància als anteriors períodes artístics de diferents civilitzacions; material que configurava un ventall de fonts històriques referencials per al decorador, i que finalment va derivar cap a l'eclecticisme. En referència a l'estudi directe de la natura, l'objectiu primordial era presentar uns nous plantejaments decoratius que van acabar condicionant la renovació ornamental floral, i també potenciar una nova línia basada en la cerca d'un nou art extret de la pròpia natura.

En un marc comparatiu amb París s'estudià la col·lecció d'àlbums de Jules Maciet que formen part de la *Bibliothèque de l'Union Centrale des Arts Décoratifs*. Les imatges configuren una enciclopèdia visual creada intencionadament com a fonts iconogràfiques per als artífexs de finals del segle XIX i començaments del XX. La col·lecció Maciet està composta per més d'un milió d'imatges classificades per categories temàtiques, cronològiques i per països, i és considerada actualment com única a nivell mundial. L'interès pel món vegetal ja es constata de forma quantitativa amb un total de 116 àlbums. Varem sistematitzar totes les espècies aparegudes, informació inclosa a la tesi en forma d'annex, aportació que ens sembla útil com a instrument de treball per a futures recerques. Es recopila una diversitat de fonts, com dibuixos botànics que podrien procedir de tractats científics, fotografies de plantes i flors en el seu medi natural, a més de fulles dissecades i il·lustracions de catàlegs hortícoles i de jardineria. El conjunt dels àlbums està ordenat segons les dues tendències que hem precisat als mètodes d'aplicació ornamental, l'historicista i l'estudi directe de la natura. Es pal·lesa que la segona tendència obté un major grau de rellevància, cosa que també corroboren

altres documents conservats al fons, com ara els mètodes d'aplicació ornamental. L'anàlisi de les fonts i els mètodes per a l'ornamentació vegetal ens va permetre obtenir les bases per a l'estudi dels programes decoratius de les arquitectures de l'oci al Modernisme de Barcelona amb comparació a les de París.

3. Arquitectures públiques de l'oci amb ornamentació vegetal

La tercera part de la tesi és sens dubte la més complexa, es determinen les arquitectures de l'oci de la Barcelona modernista i s'analitzen els programes decoratius amb ornamentació vegetal.

3.1. Mapa de les arquitectures de l'oci de la Barcelona del 1900

Per a definir quines eren les arquitectures de l'oci que havien d'ésser vàlides per a treballar l'ornamentació i la seva ubicació, el criteri establert per a la selecció va ser la consulta de les guies de Barcelona de l'època, les quals esdevenen un útil instrument de lectura de la ciutat perquè ens van permetre definir quins són els espais dedicats al temps lliure i l'entreteniment dins d'una visió coetània.⁷ A partir d'aquestes dades varem configurar un mapa de les arquitectures de l'oci de la Barcelona del 1900.⁸ Determinarem que se presenten tres nuclis essencials que marquen l'activitat ociosa: Ciutat Vella, Eixample i Paral·lel. Hem de diferenciar entre classes socials, la burgesia concentrada a Ciutat Vella i progressivament cap a l'Eixample i l'oci més popular del Paral·lel. El primer en correspondència cronològica, i que obté la major densitat d'edificis i establiments de l'oci, era Ciutat Vella. Els espais es disposaven concentrats

---

⁷ Per a un estudi complet de les guies de Barcelona d'aquesta època, vegeu: Carmen RODRÍGUEZ: "Les guies de Barcelona al segle XIX: la construcció d'una historiografia particular", a *XII Congrés d'Història de Barcelona. Historiografia Barcelonina. Del mite a la comprensió*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 30 de novembre i 1 de desembre de 2011.

<<http://w110.bcn.cat/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/P04%20Rodriguez.pdf>>.
Consultat el 3-12-2011.

⁸ En un sentit més ample dins del GRACMON s'ha realitzat el *Mapa dels espais d'oci a la Barcelona de 1900 (1870-1910)* en què s'inclouen teatres, espais destinats a la música, cinemes, tallers d'artista, sales d'art i galeries de fotògrafs. Projecte del GRACMON amb finançament del MICINN, I+D *Los espacios del ocio en la Barcelona de 1900* (HAR2010-16328/HIST). Aplicació digital consultable a Gracmon docs: <<http://www.ub.edu/gracmon/mapaeob/>>. Consultat el 13-02-2013.

al voltant de la Rambla (fig. 1), com a eix principal de la zona antiga de la ciutat que es va convertir en el lloc de major afluència d'edificis i locals destinats a l'oci de Barcelona. Com a tendència urbanística, els espais del lleure s'anaven posicionant en determinades zones en correspondència a l'ampliació de la ciutat, tot definint nous focus urbans. A la Plaça Catalunya, com nexa d'unió entre la zona antiga i la nova de la ciutat, es van ubicar alguns espais al seu voltant. Aquests no varen destacar per ésser nombrosos, però la seva importància radica en el fet que foren els edificis i els establiments de l'oci que contribuïren potencialment a definir una nova visió i perspectives delimitadores d'un punt central a Barcelona. Al segle XX, l'Eixample, la nova zona de la ciutat, va adquirir major profusió de noves obertures i algunes puntuals reformes d'arquitectures preexistents. Bàsicament al Passeig de Gràcia proliferaren cafès-restaurants i així es van convertir, juntament amb els antics teatres, en els espais de l'oci que més presència obtingueren a l'eix vertebrador de l'Eixample. A aquests edificis i establiments ubicats a la nova zona de la ciutat que no es trobaven al punt neuràlgic de les Rambles, se'ls permetia disposar d'una competència menys directa i d'una expansió de terreny edificable. A la zona alta i lateral de l'Eixample, en distància a la confluència ociosa, es van disposar els espais esportius donat que es comptava amb terrenys disponibles sense urbanitzar. Es van convertir en els espais més idonis per aquelles tipologies, com ara els frontons i la plaça de toros, els quals requerien amplitud de terreny per a les activitats desenvolupades al seu interior.

Un tercer nucli és el creat específicament per al desenvolupament de la diversió obrera, com és el Paral·lel. Entre finals del XIX i la primera dècada del XX, aquesta zona es va configurar com el centre neuràlgic de l'espectacle modern. Principalment, varen proliferar teatres, cafès-concerts i cinemes, dirigits a un públic popular ben diferenciat de la Ciutat Vella i l'Eixample. S'ha apuntat una estreta relació amb el Montmartre parisenc pel que fa als cabarets que es van intensificar a la Place Blanche. La influència de la capital francesa s'ha de matisar amb la diferència d'anys però també de concepció en l'ornamentació. La diversitat decorativa que podríem qualificar d'estrambòtica que es va presentar en alguns cabarets i teatres de varietats de Montmartre, com ara aranyes,

simulacions de l'infern o l'elefant al *Moulin Rouge*; no es va produir al Paral·lel el qual va optar per decoracions de línies senzilles amb tendència més clàssica.

Podem afirmar que els edificis i els establiments destinats a l'oci construïts a finals del segle XIX i començaments del XX van comportar un esdeveniment arquitectònic i social sense precedents a Barcelona perquè va equipar la ciutat amb uns espais abans inexistents. Aquest tipus d'edificis i establiments van ajudar a configurar la imatge moderna i distingida que Barcelona pretenia projectar a Europa.

3.1. Tipologies d'edificis destinats al lleure

A més de les guies de Barcelona, també cal remarcar el buidat de premsa realitzat a partir dels diaris i les revistes, de gran valor les il·lustrades, vigents a finals del segle XIX i principis del XX. Aquest material ens va permetre ressenyar les dates exactes d'inauguracions i un conjunt de descripcions detallades de nous establiments, reformes o novetats decoratives que d'una altra manera eren molt difícil d'aconseguir. La comparació de les fonts primàries ens va determinar un conjunt d'espais dignes d'estudi.⁹ Varem definir que les arquitectures de l'oci del Modernisme a Barcelona responen a sis tipologies arquitectòniques, com són: els establiments per al menjar i el beure (incloent cafès-restaurants, cerveseries, granges, quioscs i bars), les fondes i els hotels, els teatres, els espais de l'espectacle (sales de concerts, cafès-concerts i sales de ball), els cinemes i els espais esportius (velòdroms, frontons i places de toros).

Els dos factors essencials que marquen la decoració de les arquitectures de l'oci a la Barcelona modernista són les constants obertures i conseqüents reformes que es duren a terme, tot comportant un ritme constant de noves decoracions a to amb el canvi de modes estètiques. Una part considerable d'aquestes arquitectures de l'oci està realitzada per arquitectes-decoradors, projectistes i artesans col·laboradors de renom, fet que

---

⁹ Per a un estudi aprofundit de les fonts documentals utilitzades per a les arquitectures de l'oci, vegeu: Teresa-M. SALA I GARCIA, Fàtima LÓPEZ PÉREZ: "Una anàlisi historiogràfica de l'oci i els seus espais a la Barcelona del 1900", a *XII Congrés d'Història de Barcelona. Historiografia Barcelonina. Del mite a la comprensió*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 30 de novembre i 1 de desembre de 2011. <http://w110.bcn.cat/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/Comun11_Sala.pdf>. Consultat el 3-12-2011.

condiciona la construcció d'obres singulars de primer nivell. En trobem figures cabdals del Modernisme, com ara els arquitectes Lluís Domènech i Montaner, Josep Puig i Cadafalch, Antoni Gaudí, Enric Sagnier i Villavecchia, August Font o Pere Falqués. Així mateix, els escenògrafs Francesc Soler i Rovirosa, Salvador Alarma i Tastàs o Miquel Moragas i Ricart. També artistes, com Alexandre de Riquer, Miquel Utrillo, Eusebi Arnau o Lambert Escaler. Entre els artesans, destaquem la presència de Ballarín, Antoni Rigalt i Joan Espinagosa.

3.3. Estudi dels programes decoratius

Després de l'estudi de l'ampli ventall ofert de les tipologies arquitectòniques destinades al lleure, varem constatar que hi ha una sèrie d'edificis i establiments que destaquen per la seva ornamentació vegetal. Els programes decoratius amb ornamentació vegetal de les arquitectures de l'oci responen a dues clares tendències, per una banda l'historicisme i l'eclecticisme i per l'altra el naturalisme-simbolisme *versus* Art Nouveau. Aquesta diferenciació constata una clara correspondència amb els mètodes d'aplicació ornamental, tal i com hem exposat anteriorment, aquells que recuperaven repertoris del passat i aquells que promovien l'estudi directe de la natura.

L'interès per la flora quedarà plasmat en algunes de les arquitectures de l'oci de tendència historicista i eclèctica. Aquest aspecte s'ha de contextualitzar dins del marc genèric del moviment romàntic que havia emergit una nova sensibilitat de recuperació d'estils anteriors, tot propiciant l'aparició del que s'ha vingut a anomenar com a historicisme. Així en trobem estils com el neogòtic, el neoàrab o el neo Lluís XV francès. La recuperació del passat anava condicionada a la premissa de la reinterpretació amb una corresponent selecció dels motius dels estils d'altres temps. Es produirà per tant, el fenomen del "revival" amb aquelles formes més apropiades a l'expressió de les necessitats modernes. La recuperació de la història evoca la identitat del país en què es buscarà l'equilibri amb la tradició i és que l'art modernista va agafar la tradició local i els valors autòctons. Però la recreació històrica es basarà en la recerca de la modernitat amb la clara pretensió de situar a Catalunya al nivell de la cultura europea imperant de l'època. Dins d'aquest vessant historicista i eclèctic varem incloure el *Cafè-Restaurant*

de l'Exposició Universal del 1888, el *Cafè-Restaurant-Cerveseria Au Lion d'Or* (1891), el *Frontó Barcelonés* (1893), l'*Hotel Ambos Mundos* (1896), el *Frontó Condal* (1896), la cerveseria *Els Quatre Gats* (1897), la *Plaça de toros Las Arenas* (1900), el *Cafè-Restaurant Maison Dorée* (1903), el *Cafè de Novedades* (1904) i el *Restaurant Pince* (1905), entre d'altres. Edificis i establiments que són relacionats amb arquitectures de l'oci de París on també es fa present el mateix tractament decoratiu, com són el *Palace-Hôtel des Champs-Élysées* (1897), l'*Hôtel Ritz* (1897-1898), el *Café-Concert Folies-Bergère* (1903-1904), el *Grand Hôtel* (1905), el *Restaurant du Pré Catelan* (1905) o el *Restaurant des Trianons* (1910), entre d'altres. Després de l'anàlisi varem poder afirmar que les decoracions vegetals que segueixen l'historicisme i l'eclecticisme s'integren com a component naturalista en confluència a l'exaltació de la natura. És en aquests motius on podem presenciar la recerca de la modernitat dins d'un tractament de la forma que s'adapta al naturalisme representatiu.

Per un altre costat, el naturalisme-simbolisme *versus* Art Nouveau obté una major rellevància. No podem entendre aquest paràmetre de l'historicisme i l'eclecticisme cap al naturalisme com un eix cronològic que es marcaria al llarg del període del Modernisme. En aquest sentit no es va efectuar progressivament com un resultat directe, sinó com una altra opció decorativa per al desenvolupament de l'estil modernista. A més, hem de tenir en compte que l'Art Nouveau també inclou en sí mateix l'eclecticisme.¹⁰ Per a l'estudi de l'ornamentació vegetal en les arquitectures de l'oci es parteix d'un criteri d'anàlisi que va des de la visió més extensiva fins a la particular. Els programes decoratius anirien des de la representació de la flora, la qual esdevé l'eix vertebrador de l'ornamentació i en aquest aspecte s'observa una relació potencial amb les arquitectures de l'oci de l'Art Nouveau a París, fins arribar a la distribució unitària dels motius vegetals. En destaquem que les arquitectures de l'oci de Barcelona que unifiquen l'ornament vegetal com a eix vertebrador són principalment l'*Hotel Colón*

---

¹⁰ Vegeu sobre l'eclecticisme a l'Art Nouveau: François LOYER: "Ornement et caractere", a Lise GRENIER, Hans WIESER-BENEDETTI (dir.): *Le siècle de l'eclectisme Lille 1830-1930. Recherches sur l'architecture de 1830 à 1930 dans la région lilloise effectuées de 1976 à 1978*. Tome I, Paris-Bruxelles: Archives d'architecture Moderne. Ministère de l'Environnement et du Cadre de Vie. Direction de l'Architecture, 1979, p. 66-67: 95.

(1902), els *Cafès-Restaurants Vermut Torino* (1902), l'*Hotel Términus* (1903), la *Fonda de España* (1903) o el *Palau de la Música Catalana* (1908). A París la proliferació vegetal estava molt present en espais, com ara la *Brasserie Mollard* (1894-1895), *Taverne Pousset* (1898), el *Grand Restaurant de l'Hippodrome* (1899-1900), el Restaurant Maxim's (1900), l'*Hôtel Régina* (1903) o el *Café-Concert La Cigale* (c.1907). L'ornament vegetal arriba a la seva concepció de màxima esplendor quan es converteix en estructura. De vegades és una columna o un pilar que esdevé arbre, com a la galeria principal de l'*Hotel Colón* (fig. 2) o en altres casos és una mena de metamorfosi de les plomes de paó en tiges de fulles i flors, com succeeix en el *Cafè-Restaurant La Lune* (1909) en aquest cas les formes transcendeixen del regne animal al vegetal. En aquest punt també es trobarien referents arquitectònics de l'oci de l'Art Nouveau a París com l'*Hôtel Langham* (1898-1900) per citar un exemple.

Una de les figures iconogràfiques que apareix sovint en els programes decoratius aplicats a l'arquitectura és la dona acompanyada de flors, dos dels repertoris per excel·lència del Modernisme. Aquest tema potencia una relació simbòlica, la qual està arrelada al pensament vuitcentista del llenguatge de les flors, encara en voga al llarg del període modernista, d'associar la figura femenina amb les flors. Concepció allunyada del pensament ideològic de la dona moderna, que també apareix en alguns casos representada. També a les arquitectures de l'oci de l'Art Nouveau parisenc trobem conjunts artístics d'una excel·lència compositiva amb aquests motius.

3.4. Estudi i anàlisi dels motius ornamentals vegetals

La identificació i l'estudi simbòlic ha estat l'apartat amb el grau de dificultat més elevat de la tesi doctoral, tot i que és on hem obtingut els millors resultats de l'anàlisi. Hem identificat un conjunt de plantes i flors que formen part del mateix fenomen, representatiu i simbòlic. En podem constatar que als repertoris de motius vegetals identificats a les arquitectures de l'oci seleccionades es produeix una repetició constant de plantes i flors que són comunes: l'acant, el castanyer d'Índia, el gira-sol, el llorer, el trèvol, la vinya, el lliri blau, l'hortència, la margarida i el taronger. D'entre aquests, el castanyer d'Índia i el gira-sol varen ser dels més representats a les arquitectures de l'oci

de París. Del conjunt total de vegetals identificats, a excepció de la margarida, tots els altres apareixen sovint referenciats en alguns dels mètodes d'aplicació ornamental estudiats, fet que palesa la correspondència entre els models d'inspiració i l'obra executada. La relació que apuntàvem entre les tendències historicista i l'estudi directe de la natura als mètodes d'aplicació ornamental vegetal i als programes decoratius també transcendeix a la flora representada, tot produint-se un vincle entre el material o la font d'inspiració i el resultat final. Es constaten les tradicions d'ornamentació del vegetal al llarg de la història pel que fa a l'acant, el llorer i la vinya. Les plantes i les flors representades corresponen bàsicament en la seva totalitat a espècies que són naturals o cultivades a la Mediterrània. Aquest fenomen ens assenyala que estaríem davant d'una adequació a la flora autòctona, relacionada a la naturalesa del territori.

Alguns dels programes ornamentals de les arquitectures de l'oci no es poden descriure únicament des del punt de vista decoratiu. A la representació artística del vegetal se li van associar connotacions simbòliques, en aquest sentit fou de gran valor els diccionaris simbòlics dels llenguatges de les flors. En alguns casos, hem pogut arribar a interpretar el simbolisme ornamental. Així queda palesa la relació entre la vinya i la pròpia beguda del *Cafè-Restaurant Vermut Torino* del Passeig de Gràcia (fig. 3), tot produint-se una relació entre funció i decoració. Així mateix, es produeix el mateix fenomen amb el magraner com a símbol heràldic de la *Fonda de España* o la rosa com a reina de les flors relacionada amb la primavera del jardí floral que representa el *Palau de la Música Catalana* (fig. 4). En aquests darrers casos hem pogut constatar una relació simbòlica, però no sempre es presència clarament l'associació. Malgrat que la flora representada tingui unes connotacions simbòliques, es pot representar des del vessant decoratiu ja que la flora és un dels repertoris més àmpliament utilitzats al Modernisme.

La recerca efectuada no deixa d'ésser una primera aproximació dins de l'ampli i complex conjunt de l'ornamentació vegetal del Modernisme. Com a una de les contribucions, considerem que la segona part corresponent a la formació i els mètodes d'aplicació ornamental pot entendre's com a una possible base comuna en l'estudi de les arts aplicades i decoratives. La tesi s'ha centrat en les arquitectures de l'oci però pot

ésser aplicable a altres espais arquitectònics. D'aquesta manera, la via d'estudi resta oberta a altres investigacions, no només limitant-se al Modernisme de Barcelona sinó que és extensible a altres centres Art Nouveau europeus. Les futures recerques, com una de las finalitats més magnes, podrien establir un possible repertori comú de plantes i flors Art Nouveau a Europa.